

Múa Rồng,

múa Sư tử và Lân

trong lễ hội cổ truyền của người Việt

MINH ANH

Lời tòa soạn:

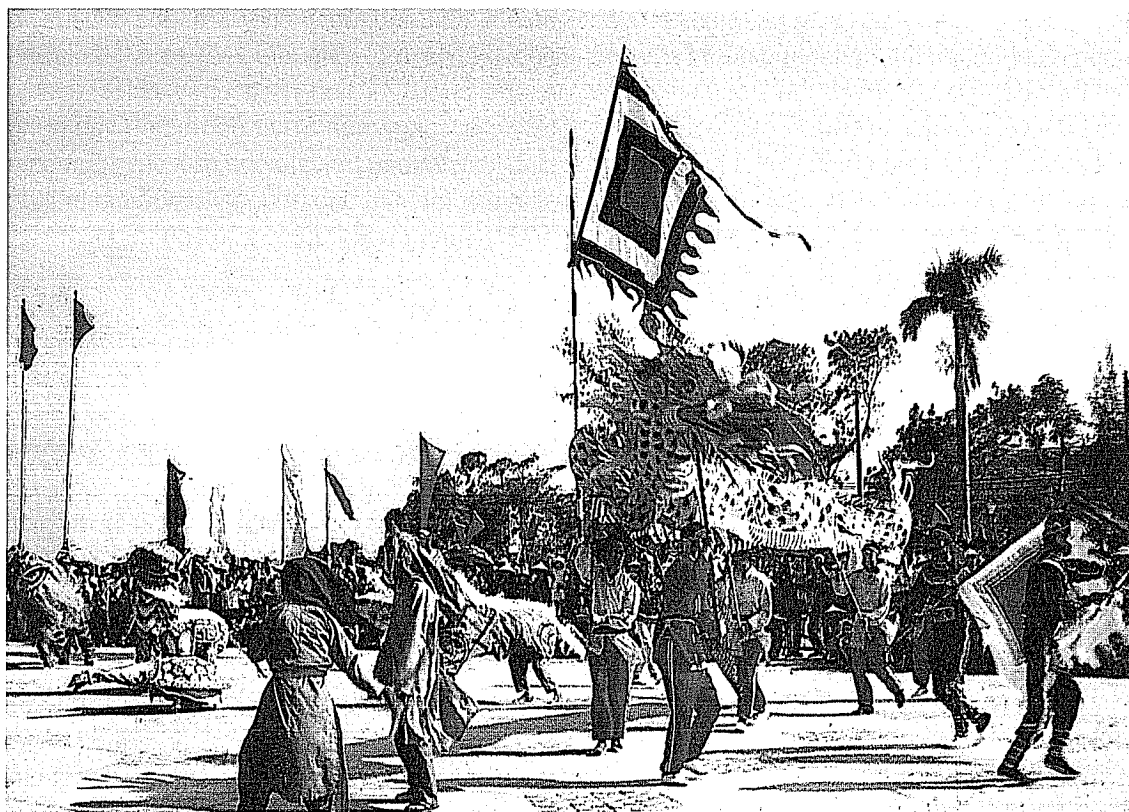
Xuân sang, tiếng trống hội gọi mưa, gọi mùa sinh sôi, thúc giục lòng người hội tụ. Biết bao trò diễn chảy dài theo năm tháng, nhưng dần dần ý nghĩa khởi nguyên của nó bị tàn phai, người ta quên đi và bằng lòng với một hiện thực truyền đời. Song, gần đây lễ hội được phục hồi, nền kinh tế có tiến triển, dân trí nâng cao, nhiều người muốn tìm về ý nghĩa của người xưa... Tạp chí Di sản văn hóa đã nhận được nhiều câu hỏi về múa Rồng, múa Sư tử và múa Lân... chúng tôi, để phần nào đáp ứng nguyện vọng của bạn đọc, giới thiệu bài viết của Minh Anh trả lời vấn đề này.

Trong truyền thống của người Việt, lễ và hội là một cặp phạm trù thống nhất. Hội là sự tụ họp, lễ hội là sự tụ họp dân chúng để thực hiện việc lễ. Tạm thời có thể hiểu, ở một khía cạnh nào đó, lễ là mối ứng xử, trong đó ứng xử với thần linh với cộng đồng làng xóm, với tông tộc, với chính mình, với vũ trụ thiên nhiên và nhiều mối ứng xử khác... Múa rồng, múa Sư tử, múa Lân là một hình thức gắn bó nhiều với hệ ứng xử này.

Múa Rồng:

Trước hết, Rồng là con vật không có thật được linh thiêng hóa. Một nguồn gốc của nó được cho là nảy sinh từ vùng Trung Cận Đông.

Rồi sau đó lan đến khắp các vùng trên thế giới, tùy theo ứng xử của mỗi cư dân mà nó đã mang tính thiện hay tính ác và hình thức khác nhau. Tuy nhiên, một tính chất bao quát có phần chung của rồng là gắn với bầu trời, với mây mưa, sấm, gió. Trong nhận thức cổ truyền, mưa là tinh dịch của trời cha tràn xuống trần gian cho muôn loài sinh sôi, thì mặc nhiên rồng đã chứa đầy sinh khí. Trong tạo hình của người Việt, ngoài con Rồng năm móng gắn với vua, thì mọi con rồng khác hầu như đều ít nhiều là biểu tượng của mây mưa, nó rất gần với ước vọng cầu nước của cư dân nông nghiệp. Người ta có thể nghĩ rằng bản thân nó là mây, đao của nó là sấm chớp, tia chớp cái bao giờ cũng lớn

Múa Rồng, múa Lân ngày Hội - Ảnh: C.T.V

nhất và gắn với đôi mắt... Như vậy, việc múa Rồng là một hình thức nghệ thuật hóa về sự vận động của bầu trời trong ý thức cầu mưa và như một lời nhắn nhủ với đấng thiêng liêng rằng: Hỡi thánh thần tối thượng, hãy theo sự gọi ý của chúng tôi đây, mà làm như chúng tôi, để mưa xuống cho mùa màng tốt tươi cho chúng tôi được hưởng những vụ mùa bội thu. Trong múa Rồng thường bao giờ cũng có trống để đồng nhất với tiếng sấm gọi gió, gọi mây. Trước đây, theo điều tra hỏi cổ, các già làng ở nhiều lễ hội thường nói rằng cách múa chạy của rồng thường theo chiều ngược kim đồng hồ, Chúng tôi ngờ rằng hiện tượng này ít nhiều có liên quan đến tục thờ mặt trời và phần nào cũng chịu ảnh hưởng của Phật giáo (chữ Vạn là một biểu tượng của *lửa tam muội* là mặt trời, nên chiều quay của nó cũng ngược chiều kim đồng hồ, theo chiều thì làm tiến bộ thiện căn, ngược lại sẽ thiêu đốt thiện căn).

Ở một số lễ hội trên sông nước, người ta cũng thường múa Rồng trên những con thuyền nối nhau, nhiều ít tùy theo sự dài ngắn của rồng. Trong những trường hợp này ngoài ý thức

cầu nước cầu mưa của cư dân nông nghiệp, thì hình thức đó còn như nhắc nhở vị thần sông hãy tạo nên dòng chảy hiền hòa, đừng gây lũ lụt hoặc cạn khô làm thiệt hại cho cuộc sống thế nhân. Ở một số lễ hội khác, trong múa Rồng người ta còn có thêm hình tượng của Hồ vàng (do một người đội lốt) luôn đi theo Rồng. Trong đó, rồng tượng cho trời, hổ tượng cho đất. Khi rồng vận động thì đất hơn hổ, nên hổ cũng nhảy múa để đón sinh lực từ tầng trên xuống cho trần gian (Hồ vàng là thần linh của mặt đất – gắn với trung tâm, tượng cho cả năm phương: Đông, Tây, Nam, Bắc, Trung phương). Nhìn chung, Rồng – Hồ đã tạo nên một cặp âm dương đối đãi của thiên nhiên vũ trụ. Mặt khác, cha ông ta còn thường nói: Phi trí bất hưng... , nên rất đề cao sự học hành và cũng đã quan niệm rồng là biểu tượng của học vị tiến sĩ, Hồ là biểu tượng cho học vị cử nhân, trong trường hợp "Long Hồ hội" này là như còn để nhắc nhở con em chăm chỉ học hành.

Múa Sư tử:

Con Sư tử, con Lân... đều không có trên địa

bàn tự nhiên nước Việt. Chắc chắn đây là hiện tượng du nhập, rồi được Việt hóa để ăn sâu vào tâm thức dân gian. Về hình thức, đầu sư tử như đầu Lân, với mắt quỷ, miệng và mũi sư tử, chỉ có một sừng, tai thú, trán gồ. Đặc biệt là bao giờ ở miệng cũng có hình bán nguyệt màu đỏ (trong sự phát triển nhiều khi cũng đã đổi màu khác). Vốn xưa đầu Sư tử Việt chỉ có như vậy, song bao giờ cũng được nối với một chiếc đuôi bằng vải đỏ đơn giản (sau này cũng có đuôi màu khác). Tạm thời có thể giải mã hình tượng này như sau: Sừng của Sư tử phần nào chịu ảnh hưởng của Phật giáo nên đó là “Lân giác”, không bao giờ biết húc ai, một biểu hiện về từ tâm. Sư tử bao giờ cũng chỉ có một chiếc đầu, gắn gũi với đầu hổ phù hiện còn phổ biến trong tạo hình của các cư dân Ấn Độ, Đông Nam Á và cả Trung Quốc nữa. Sự tích của Hổ phù bắt nguồn từ câu chuyện “Khuấy biển sữa vũ trụ” để tìm bát thuốc trường sinh đem lại sức mạnh cho các vị thần. Nhưng một con quỷ đứng lẫn trong hàng ngũ của thần đã uống được ngậm thuốc trường sinh, rồi bị thần mặt trời mặt trăng mách với tối thượng thần Visnou. Quỷ bị chặt đứt làm đôi, nhưng không chết vì đã uống được thuốc trường sinh, các thần cho lên trời để trở thành hai ngôi sao là Hổ phù và Kế đô. Cuộc săn lùng để trả thù bằng cách nuốt mặt trời, mặt trăng của Hổ phù đã tạo nên hiện tượng nhật thực và nguyệt thực... Cư dân nông nghiệp ở châu Á cho rằng Mặt trời là nguồn sinh lực vô biên, nhưng mặt trăng lại thúc đẩy cho muôn loài sinh sôi, gắn với được mùa. Vì thế, họ chú ý nhiều đến nguyệt thực. Trường hợp nguyệt thực toàn phần thì đó là điềm mất mùa, hoặc chiến tranh, nhưng nếu Hổ phù không nuốt được mặt trăng thì đó là điềm được mùa lớn. Hình tượng Hổ phù ọe mặt trăng đã được thể hiện rất nhiều trong tạo hình của các cư dân Đông Nam Á kể cả Việt Nam. Bằng hình tượng của đầu sư tử, người ta đã trực tiếp thấy đó là hình tượng Hổ phù đang ọe mặt trăng ra. Trong múa Sư tử, nhiều nhà nghiên cứu dân tộc học văn hóa đã ngỡ rằng đó là một hiện tượng “vật vờ” của Hổ phù để nhả ra mặt trăng, đồng thời đã tạo nên một sự vật động của dòng sinh khí vũ trụ (tượng bằng chiếc đuôi màu đỏ). Đi cùng với Sư tử còn có đèn ông sao như để tượng cho tầng trời, *thiêm thử* (đèn con Cóc) như tượng cho dòng nước vàng nước bạc tạo sự

Minh Anh - Múa Rồng, múa Sư tử và Lân trong lễ hội...

no ấm, rồi trống tượng cho sấm, quả cầu lửa và đặc biệt là một *ông địa* mặt tròn luôn rộng miệng cười tươi tỉnh, phe phẩy chiếc quạt... Suy cho cùng, múa Sư tử đã như sự vận động sinh khí của bầu trời làm cho mặt đất thấm đẫm sinh lực, tạo nền cho những vụ mùa bội thu, đó là ước vọng truyền đời của tổ tiên ta.

Múa Lân:

Về hình tượng, đây là một con thú bốn chân đầy đủ, được cường điệu các chi tiết để tạo nên một sự linh thiêng cần thiết. Múa Lân không thấy phổ biến trong lễ hội của người Việt. Nó gắn với người Trung Hoa lưu lạc. Trong tạo hình, *Lân hí cầu* xuất hiện ở các kiến trúc cổ truyền Việt khá muộn. Những hình tượng tam Lân hoặc Lân mẫu tử thường chỉ là sản phẩm của cuối thế kỷ XIX đầu thế kỷ XX mà thôi. Hiện tượng múa Lân thực sự phổ biến ở các tỉnh phía Nam, nơi chịu ảnh hưởng nhiều văn hóa Trung Hoa (theo chân người Hoa cư trú tại các địa phương này). Tuy nhiên, trong một giới hạn nào đó, người ta cũng đã hiểu rằng Lân tượng trưng cho sức mạnh của bầu trời, cho trí tuệ và sự trong sáng. Cũng có ý kiến (theo tư liệu của Trung Hoa) còn cho rằng Lân là một dạng “con” của Rồng... Trong tạo hình truyền thống của người Việt, người ta không phân biệt ranh mạch giữa Lân, Sư tử, Nghê... Song, những con vật thiêng này đã được đưa lên đỉnh cột của cổng Tứ trụ, trên mái kiến trúc tôn giáo tín ngưỡng và xuất hiện nhiều ở đồ thờ để nhằm mục đích “kiểm soát tâm hồn kẻ hành hương”. Trong những con Lân này, con Long Mã là một dạng đặc biệt, vì:

Long – Rồng -> bay lên – tung -> kinh tuyến – thời gian

Mã - Ngựa -> chạy ngang – hoành -> vĩ tuyến – không gian

Như vậy, khi con vật này chạy, có nghĩa nó công cả không gian và thời gian chuyển động, đồng thời cũng nói lên ý chí tung hoành của nam nhi.

Vậy thì, tạm có thể hiểu múa Lân, ngoài giá trị về văn hóa nghệ thuật đơn thuần, thì, ẩn sau đó là ước vọng về trí tuệ về sự cầu phúc nhiều mặt của người xưa. Nó phản ánh những gì mà cuộc sống đời thường còn luôn luôn thiếu.

M.A